

УДК 338+655

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/167-15>**Халіна О. В.**

кандидат економічних наук, доцент,
Українська академія друкарства, м. Львів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4086-6314>

Ніконенко У. М.

доктор економічних наук, професор,
Українська академія друкарства, м. Львів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6015-6248>

Мандзіновська Х. О.

кандидат економічних наук, асистент,
Українська академія друкарства, м. Львів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6982-277X>

Khalina Olena, Nikonenko Uliana, Mandzinovska Chrystyna
Ukrainian Academy of Printing

ТЕОРЕТИЧНЕ УЗАГАЛЬНЕННЯ ОСНОВНИХ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПОЛІГРАФІЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Сучасні реалії функціонування вітчизняних підприємств поліграфічної галузі відображають не лише тенденції ринку поліграфічної продукції, а й особливості ведення бізнесу в умовах жорсткої конкуренції та високого ступеня невизначеності, що створює передумови для прийняття управлінськими ризикових рішень. Підприємницький ризик – поняття, яке давно і надовго закріпилося у свідомості економістів та підприємців. Дане поняття означає готовність підприємців нести можливі втрати в обмін на можливий прибуток, який перевищує той, що можна отримати не ризикуючи. Окрім цього, підприємницький ризик передбачає готовність працювати в умовах невизначеності, що само по собі означає прийняття підприємцями ризику як невід'ємного складника бізнесу. Негативний вплив ризику можливо мінімізувати через функціонування системи управління ризиками за умови її коректної побудови. У даному дослідженні важливим аспектом є визначення та аналіз чинників, які впливають на ефективність системи управління ризиками поліграфічного підприємства, що забезпечить управлінців необхідною інформативною базою для формування ефективної системи управління ризиками, адаптованої під особливості функціонування поліграфічного підприємства.

Ключові слова: підприємницький ризик, система управління ризиками, поліграфічне підприємство, поліграфічна галузь, внутрішня система контролю, ризикова ситуація.

THEORETICAL GENERALIZATION OF THE MAIN FACTORS OF INFLUENCE ON THE EFFICIENCY OF THE RISK MANAGEMENT SYSTEM OF A POLYGRAPHIC ENTERPRISE

The current realities of domestic printing companies reflect not only market trends in printing products, but also the peculiarities of doing business in conditions of fierce competition and a high degree of uncertainty, which creates the preconditions for managers to make risky decisions. Entrepreneurial risk is a concept that has long been entrenched in the minds of economists and entrepreneurs. This concept means the willingness of entrepreneurs to incur possible losses in exchange for possible profits that exceed that which can be obtained without risk. In addition, entrepreneurial risk implies a willingness to work in conditions of uncertainty, which in itself means that entrepreneurs accept risk as an integral part of business. Increasing demand for quality printing products necessitates the modernization of production and the use of new approaches to business organization. Any transformational changes in the process of leaving the printing company, but a new level of quality, is always associated with risk. That is why the analysis of the factors that determine the effectiveness of the risk management system of the printing company and highlight the main aspects of its operation, in our opinion, is a topical issue. Identification and analysis of factors that affect the effectiveness of the risk management system of the printing company, provides managers with the necessary information base for the formation of an effective risk management system, adapted to the specifics of the printing company. The risk management system of a printing company, provided it is built correctly, is able to minimize the negative impact of risk on the level of economic security and provide the conditions for stable operation of the enterprise. The study outlined the main factors that determine the features of the formation of the risk management system of the printing company and identified the main aspects that ensure its effectiveness. Given the significant potential of the printing industry and the dual nature of risk, the issue of effective risk management requires continued search for new approaches to minimize business risk, able to ensure the successful operation of the printing company, where the potential of the printing industry.

Keywords: business risk, risk management system, printing company, printing industry, internal control system, risky situation.

JEL classification: D81, L89

Постановка проблеми. Сучасний бізнес, у тому числі в галузі поліграфії, функціонує в умовах невідомості, яка породжує низку ризикових ситуацій. Аналіз чинників, що визначають ефективність системи управління ризиками поліграфічного підприємства, та виділення основних аспектів її функціонування вбачається нами актуальною темою дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблеми економічної безпеки підприємництва та управління ризиками зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: А. Альгін [1], О. Ареф'єва [2], О. Барановський [3], Г. Булкот [4], Г. Козаченко, А. Коротеєва, Л. Романко, [7], А. Штангрет [11], С. Шкарлет та ін. Важливі аспекти функціонування підприємств поліграфічної галузі висвітлено в працях таких науковців, як І. Воронкова [5], А. Романко, Р. Хохлова [10] та ін.

Попри сформовану теоретико-методичну базу в питаннях дослідження особливостей управління ризиками підприємств складність і багатоаспектність системи економічної безпеки дають змогу продовжити пошук нових підходів до формування системи управління ризиками. Своєю чергою, специфіка підприємств поліграфічної галузі створює передумови для дослідження особливостей їх функціонування з метою створення ефективної системи управління ризиками поліграфічного підприємства.

Мета статті полягає у визначенні основних чинників впливу на ефективність системи управління ризиками в умовах поліграфічного підприємства та створенні теоретичного базису для забезпечення її ефективного функціонування.

Вклад основного матеріалу. Поліграфія – це галузь, яка дуже тісно інтегрована в наше життя і покликана задовольняти наші естетичні, інформаційні та інші життєві потреби як самостійно, так і через тісну співпрацю з іншими виробниками різного роду продукції.

Розвиток новітніх технологій значно вплинув на характер ринку в частині поліграфічних послуг, проте вони й надалі залишаються актуальними, особливо

для ринку рекламно-сувенірної продукції та упаковки [5, с. 154].

Із метою формування ефективної системи управління ризиками поліграфічного підприємства нами було проведено аналіз тенденцій розвитку поліграфічної галузі, який дав можливість виокремити низку її ключових особливостей.

Сьогодні структура поліграфічної промисловості відображає сучасні тенденції ринкової економіки, яка формує ринок із переважною часткою малих підприємств, оскільки для останніх характерні гнучкість, мобільність, швидке реагування на ринкові виклики. Саме тому результатом розвитку ринкових відносин у галузі виробництва поліграфічної продукції стало те, що в даному сегменті переважають малі підприємства (рис. 1).

Аналізуючи динаміку частки мікропідприємств у складі малих підприємств поліграфічної галузі в період із 2010 по 2019 р. (рис. 2), нами визначено, що впродовж усього періоду ліву частку, а саме близько 94%, становлять мікропідприємства.

За результатами аналізу обсягу реалізованої поліграфічної продукції у період із 2014 по 2020 р. можна зробити висновок, що поліграфічна галузь має значний потенціал, про що свідчить позитивна динаміка впродовж майже всього періоду дослідження (рис. 3).

Незначний спад обсягу реалізації поліграфічної продукції, що позначився починаючи з 2019 р., значною мірою став наслідком загальної економічної кризи, спричиненої, серед іншого, пандемією (рис. 3).

Слід відзначити, що в частині зовнішньоекономічної діяльності поліграфічних підприємств прослідковується незначна динаміка, оскільки обсяг реалізованої продукції за межі країни в млн грн утримувався майже на однаковому рівні (рис. 3).

Отже, ключовими особливостями поліграфічної галузі є, перш за все, її значний потенціал, який представлений малими підприємствами, основна частина з яких відноситься до мікропідприємств, а також орієнтація на вітчизняний ринок збуту.

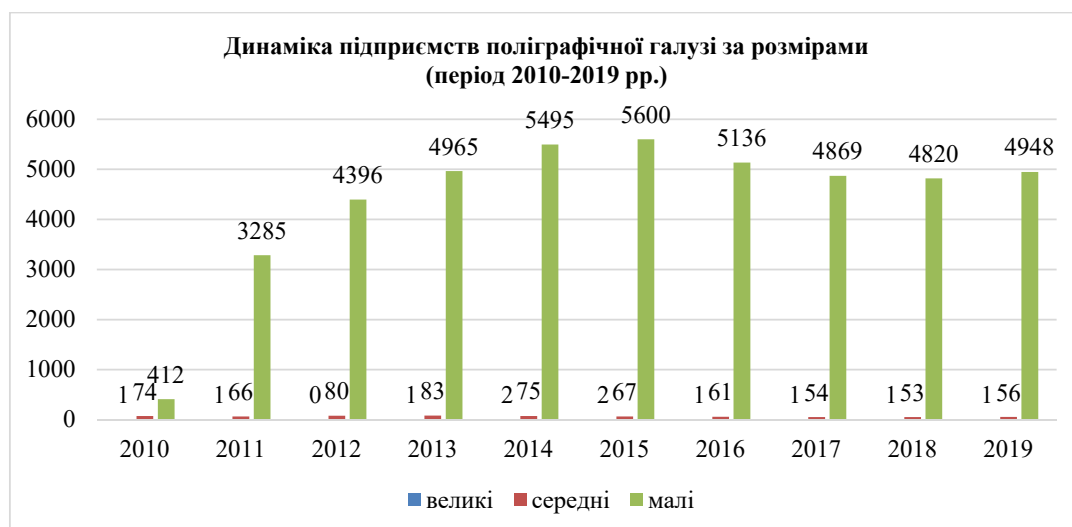

Рис. 1. Динаміка підприємств поліграфічної галузі в період із 2010 по 2019 р.
(Код за КВЕД-2010 / Code of CTEA-2010 С 18.1)

Джерело: сформовано авторами на основі [6]

Рис. 2. Динаміка частки мікропідприємств у структурі малих підприємств поліграфічної галузі в період із 2010 по 2019 р. (Код за КВЕД-2010 / Code of СТЕА-2010 С 18.1)

Джерело: сформовано авторами на основі [6]

Рис. 3. Динаміка обсягу реалізованої поліграфічної продукції в період із 2014 по 2020 р. (Код за КВЕД-2010 / Code of СТЕА-2010 С 18.1)

Джерело: сформовано авторами на основі [6]

Поряд з особливостями розвитку поліграфічної галузі нами проаналізовано особливості функціонування поліграфічного підприємства.

Важливими аспектами функціонування поліграфічного підприємства є рівень його технологій, технічне оснащення та відповідність сучасним стандартам якості продукції.

Сьогодні на ринку друкованої продукції підвищується попит на якісну друковану продукцію, відповідно, відзначається тенденція до збільшення числа друкарень, що впроваджують автоматизовані системи управління поліграфічним підприємством (АСУПП).

Сучасна АСУПП являє собою сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів: людей, інформації, програмного забезпечення, обладнання тощо.

Залежно від розміру друкарні, рівня автоматизації і конкретної спеціалізації АСУПП може складатися з різної кількості модулів, які можна встановлювати на потрібне для оптимального функціонування число комп'ютерів. Кожен модуль має бути або адаптованим, або спеціально створеним відповідно до розмірів та специфіки функціонування конкретної друкарні. Завдяки модульності систем управління виробництвом необхідні модулі можна купувати й упроваджувати поетапно, що дає змогу оптимізувати витрати друкарні в часі [10, с. 80].

Наступний аспект, який великою мірою відображає особливості функціонування поліграфічного підприємства, є його чутливість до інформаційного середовища, яке формується під впливом розвитку новітніх технологій і є, по суті, дуже динамічним.

Динамічність інформаційного середовища великою мірою формує запити суспільства на продукцію поліграфічної галузі, що, своєю чергою, формує особливості функціонування підприємств поліграфічних, у тому числі в частині управління ризиками.

Як було зазначено вище, будь-яка підприємницька діяльність неможлива без наявності такого явища, як ризик.

У науковій літературі поняття ризику як економічної категорії науковцями трактується по-різному.

Так, Л. Романенко та А. Коротєєва визначають ризик як подію, що може відбутися або ні. У разі настання такої події можливі три економічних результати: негативний (програш, збиток), нульовий і позитивний (виграш, вигода, прибуток) [7, с. 122].

Досить поширеним є визначення поняття «ризик» як дії в невизначеній ситуації. Ризик – це діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, під час якої є можливість кількісно та якісно оцінити ймовірність досягнення передбачуваного результату, невдачі і відхилення від мети [1, с. 28].

Ризик – імовірність того, що дійсний дохід виробника виявиться меншим за необхідний, запланований, очікуваний, тобто це ситуативна характеристика діяльності, яка складається з невизначеності її виходу і можливих кроків, за допомогою яких її можна оптимізувати. Як правило, всі підприємці (виробники) намагаються його мінімізувати. Ризик – це рівень фінансової втрати, який виражається у можливості не досягти поставленої мети, у невизначеності прогнозованого результату, у суб'єктивності оцінки прогнозованого результату [8, с. 42].

Проаналізувавши вищезазначені точки зору науковців та враховуючі специфічні особливості ризику, можливо виокремити основні його аспекти:

- дуальність природи ризику (виграш або програш);
- невизначеність результатів діяльності, яка в перспективі оцінюється суб'єктивно;
- у процесі підприємницької діяльності ризику неможливо уникнути, його можливо лише мінімізувати.

На основі здійсненого аналізу особливостей середовища функціонування поліграфічного підприємства та з метою формування ефективної системи управління ризиками поліграфічного підприємства нами виділено ключові чинники впливу на ефективність такої системи (табл. 1).

В основі формування системи управління ризиками поліграфічного підприємства покладено принцип

ефективного використання всіх його ресурсів, а сама система повинна бути зосереджена на проблематиці, що пов'язана з технологічними процесами виготовлення друкованої продукції та особливостями надання поліграфічних послуг.

Із метою ефективного використання ресурсів підприємства доцільно створити систему внутрішнього контролю. Система внутрішнього контролю – це сукупність методів і засобів контролю над роботою кожного окремого складника економічної системи підприємства: фінансового, кадрового, інформаційного, матеріально-технічного, нормативно-правового, екологічного та ін.

Контроль як елемент системи економічної безпеки підприємства поділяють на два види:

- контроль над системою управління (контроль виконання законів, намічених програм, планів);
- контроль над процесом функціонування та результатами діяльності (контроль над ефективністю) [4, с. 71].

Система внутрішнього контролю незалежно від організаційної форми апіорі присутня на будь-якому підприємстві і може реалізуватися через цілу низку інструментів, таких як бухгалтерська звітність, аналіз фінансових показників, дисципліна, режим роботи підприємства та ін.

Система внутрішнього контролю будь-якого підприємства спрямована на основні стратегічні об'єкти: фінанси підприємства, виробничий процес та систему менеджменту. Згідно із цим, на підприємстві передбачено фінансовий, операційний та організаційний види контролю [9, с. 85].

Система управління ризиками поліграфічного підприємства, окрім внутрішнього контролю, передбачає моніторинг зовнішнього середовища з метою ідентифікації факторів, що можуть спричинити ризикову ситуацію.

Ризикова ситуація – це певна сукупність чинників ризику, які в єдності та взаємодії зумовлюють стан підприємства в конкретному навколишньому середовищі.

Ризикова ситуація для поліграфічного підприємства найбільшою мірою відображає вплив навколишнього середовища через швидкозмінні тенденції запитів суспільства, у тому числі їх попит на певну поліграфічну продукцію, що зумовлений розвитком інформаційного середовища, а також вплив факторів, локалізованих у частині техніко-технологічного процесу та роботи з партнерами.

Ризикові ситуації, що виникають у межах підприємства, як правило, зумовлені людським фактором,

Таблиця 1

Основні чинники, що визначають специфіку системи управління ризиками поліграфічного підприємства

Особливості розвитку галузі	Особливості функціонування поліграфічного підприємства	Основні аспекти ризику
У структурі поліграфічної галузі переважають малі підприємства, лівова частка яких представлена мікропідприємствами	Підвищення попиту на якісну друковану продукцію зумовило потребу в модернізації виробництва, яке відповідає сучасним стандартам якості	Підприємницька діяльність завжди супроводжується ризиком
Поліграфічна галузь постійно розвивається, що говорить про її значний потенціал	Розвиток новітніх технологій впливає на зміну структури ринку поліграфічних послуг	Висока ступінь невизначеності
Основний ринок збуту поліграфічної продукції та пов'язаних із нею послуг – вітчизняний	Поліграфічне підприємство має бути чутливим до динамічного інформаційного середовища, яке визначає запити суспільства	Дуальна природа (виграш або програш)

Джерело: узагальнено автором за [1; 6–8]

Рис. 4. Основні аспекти системи управління ризиками поліграфічного підприємства

Джерело: розроблено авторами

що реалізується через низьку кваліфікацію кадрів, неефективний менеджмент та низький рівень кадрової безпеки.

Система управління ризиками поліграфічного підприємства має бути спрямована на виявлення та локалізацію різного роду ризикових ситуацій (рис. 4).

Формування системи управління ризиками поліграфічного підприємства має здійснюватися з урахуванням принципів постійного контролю, превентивності та економічної доцільності заходів із локалізації ризикових ситуацій, а також з урахуванням особливостей поліграфічної діяльності та основних аспектів підприємницького ризику.

Висновки. Підводячи підсумок проведеного дослідження особливостей чинників, що впливають на специфіку побудови та ефективність системи управління ризиками поліграфічного підприємства, нами виокремлено ключові аспекти:

- поліграфічна галузь має чіткі тенденції до розвитку, структура поліграфічної промисловості представлена переважною більшістю малих підприємств, серед яких на мікропідприємства припадає близько 94%. Основним ринком збуту поліграфічної продукції є вітчизняний ринок;

- система управління ризиками поліграфічного підприємства має свою специфіку, зумовлену особли-

востями виготовлення друкованої продукції та високою чутливістю до інформаційного середовища, яке формує запити суспільства;

- ефективність системи управління ризиками більшою мірою визначена ефективністю системи внутрішнього контролю, яка забезпечує безперервний моніторинг рівня факторів ризику з метою вчасної локалізації ризикової ситуації.

Сформована нами система управління ризиками поліграфічного підприємства враховує всі вищезазначені фактори та специфіку поліграфічної діяльності, що створює передумови для її ефективного функціонування.

Проведене дослідження окреслило основні чинники, які визначають особливості формування системи управління ризиками поліграфічного підприємства, та визначило основні аспекти, які забезпечують її ефективність.

Водночас, ураховуючи значний потенціал поліграфічної галузі та дуальну природу ризику, питання ефективного управління ризиками потребує подальшого пошуку нових підходів до мінімізації підприємницького ризику, здатних забезпечити успішне функціонування поліграфічного підприємства як основного майданчика, де реалізується потенціал поліграфічної галузі.

Список використаних джерел:

1. Альгин А.П. Риск и его роль в общественной жизни. Москва : Мысль, 1989. 187 с.
2. Ареш'єва О.В., Тимошник М.М. Організаційне забезпечення управління ризиками промислового підприємства. *Економіка і управління*. 2018. № 3. С. 67–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econupr_2018_3_12 (дата звернення: 06.03.2021).
3. Барановський О.І. Філософія безпеки : монографія : у 2-х т. Т. 2. Безпека фінансових інститутів. Київ : УБС НБУ, 2014. 715 с.

4. Булкот Г.В. Основні види контролю в системі економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2014. № 4. С. 68–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2014_4_12 (дата звернення: 20.02.2021).
5. Воронкова І.Ю. Концептуальні положення кластерної інтеграції поліграфічних підприємств на основі взаємозв'язків суб'єктів логістичної мережі. *Економічний вісник КПП ім. І. Сікорського*. 2017. № 14. С. 152–158. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/> (дата звернення: 21.02.2021).
6. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.02.2021).
7. Романенко Л.Ф., Коротеєва А.В. Ризики у банківській діяльності. *Фінанси України*. 2003. № 5. С. 121–127.
8. Уткин Э.А., Фролов Д.А. Управление рисками предприятия. Москва : ТЕИС, 2003. 247 с.
9. Халіна О.В. Організаційне забезпечення функціонування системи контролінгу на підприємстві. *Наукові записки УАД*. 2016. № 1. С. 80–84.
10. Хохлова Р.А., Романенко А.І. Аналіз автоматизованих систем управління поліграфічним підприємством. *Поліграфія і видавнича справа*. 2013. № 3–4. С. 78–83.
11. Штангрет А.М. Антикризове управління підприємством: підручник. Львів : УАД, 2008. 396 с.

References:

1. Alhyn A.P. (1989) Risk i ego rol v obshchestvennoy zhizni [Risk and its role in public life]. Moscow: Mysl. (in Russian)
2. Arefieva O.V., Tymoshnyk M.M. (2018) Orhanizatsiine zabezpechennia upravlinnia ryzykamy promyslovoho pidpriemstva [Organizational support of industrial enterprise risk management]. *Ekonomika i upravlinnia*, no. 3, pp. 67–77. (in Ukrainian)
3. Baranovskyi O.I. (2014) Filosofiia bezpeky: monohrafiia : v 2–kh t. T. 2. Bezpeka finansovykh instytutiv [Philosophy of security: monograph: in 2 volumes. Vol. 2. Security of financial institutions]. Kyiv: UBS NBU. (in Ukrainian)
4. Bulkot H.V. (2014) Osnovni vydy kontroliu v systemi ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [The main types of control in the system of economic security of the enterprise]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Ser.: Ekonomichni nauky*, no. 3, pp. 68–75. (in Ukrainian)
5. Voronkova I.Iu. (2017) Kontseptualni polozhennia klasternoi intehratsii polihrafichnykh pidpriemstv na osnovi vzaiemozviazkiv subiektiv lohistychnoi merezhi [Conceptual provisions of cluster integration of printing companies based on the relationships of the logistics network]. *Ekonomichni visnyk KPI im. I. Sikorskoho*, no. 14, pp. 152–158. (in Ukrainian)
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine].
7. Romanenko L.F., Koroteieva A.V. (2003) Ryzyky u bankivskii diialnosti [Risks in banking]. *Finansy Ukrainy*, no. 5, pp. 121–127. (in Ukrainian)
8. Frolov D.A. (2003) Upravleniye riskami predpriyatiya [Enterprise risk management]. TEIS.
9. Khalina O.V. (2016) Orhanizatsiine zabezpechennia funktsionuvannia systemy kontrolinhu na pidpriemstvi [Organizational support for the functioning of the controlling system at the enterprise]. *Naukovi zapysky. UAD*, no. 1, pp. 80–84. (in Ukrainian)
10. Khokhlova R.A., Romanenko A.I. (2013) Analiz avtomatyzovanykh system upravlinnia polihrafichnym pidpriemstvom [Analysis of automated control systems of a printing company]. *Polihrafiia i vydavnycha справа*, no. 3–4, pp. 78–83. (in Ukrainian)
11. Shtanhret A.M. (2008) Antykrizove upravlinnia pidpriemstvom: pidr. [Anti-crisis management of the enterprise: textbook]. Lviv: UAD. (in Ukrainian)